

УДК (082.1)ВУАН

Світлана Блащук
(Київ)

ПІДГОТОВКА ТА ВИДАННЯ “РУСЬКОЇ ПРАВДИ” ВУАН В 20-30-х рр. ХХ ст.

Серед плеяди істориків I половини ХХ століття виділяється ім'я відомого вченого радянської доби, члена-кореспондента Академії Наук УРСР¹, доктора історичних наук², професора Серафима Володимировича Юшкова (04. 05. 1888 – 14. 08. 1952). Адже це він був одним з основоположників такої галузі гуманітарної науки, як історія держави і права, автором першої програми по історії держави і права СРСР³, першого підручника⁴, який потім 4 рази перевидавався, першого лекційного курсу⁵, що поклав початок створенню радянської школи істориків держави і права. Саме на цей аспект вкладу вченого в розвиток гуманітаристики звернув посилену увагу сучасний російський дослідник О. Чистяков⁶. Подібні міркування в опосередкованій формі прозвучали в історіографії дещо раніше, приміром про це йдеться в розвідках С. Штамма⁷ та В. Рички⁸.

Історики сучасності зазначають, що “С. В. Юшкова можна справедливо назвати фундатором радянської історико-правової науки, який вірно намітив її методологічні основи. Саме він визначив предмет історико-правової науки не як історії російського права, що було властиво дорадянській історіографії, а як історії держави і права народів СРСР”⁹. З цими міркуваннями С. Штамма солідаризується український медієвіст, вже названий В. Ричка, яким і започатковано у сучасній українській історіографії новий етап дослідження наукового доробку С. Юшкова. Характеризуючи внесок С. Юшкова у становлення та розвиток історичної науки радянського періоду можна з упевненістю вважати, що вчений є засновником нового напрямку у сфері історичних досліджень.

Внесок С. Юшкова, як висококваліфікованого фахівця, у становлення й формування багатьох галузей історичної науки є значним. Однак змушені констатувати й те, що ще не на достатньо належному рівні оцінена його творча спадщина. Окремі статті, що з'явилися за останнє десятиліття, при значній їх позитивності, все ж не розкривають всієї багатогранності та специфіки наукового підходу у розв'язанні тієї чи іншої проблеми С. Юшковим. До того ж у наявній історіографічній літературі не показано становлення вченого, як археографа.

Зауважимо, що С. Юшков сформувався передусім як джерелознавець, і головну увагу приділяв дослідженню джерел староруського права, хоча при цьому не ігнорував джерелами пізніших періодів. Так, напрацювання в царині історії східних слов'ян, юриспруденції вилилися в нього, вже наприкінці життя, в проект видання "Памятников русского права", але, на жаль, в силу різноманітних факторів, не судилося здійснитись цьому задуму. Ця ідея вченого була підхоплена його учнями, і вже на новій основі, ґрунтуючись на більш удосконалених принципах інтерпретації та видання джерел було опубліковано дев'ятитомну працю "Российское законодательство X-XX веков"¹⁰, яка була удостоєна Державної премії Російської Федерації.¹¹

Уже з молодих років (ще будучи студентом) С. Юшков проявив потенційні здібності до науково-дослідницької роботи. Так, відвідуючи багаті петербурзькі архівосховища, подовгу вивчає оригінальні списки унікальних писемних пам'яток часів Київської Русі.¹² Сфера його наукових зацікавлень уже тоді охоплювала в основному перші періоди історії руської держави і права. Він приділяв основну увагу давньоруській добі, однак і період російської станово-представницької монархії не залишився поза увагою дослідника. Саме тоді, при підтримці свого вчителя В. Бенешевича¹³ (фахівця у галузі канонічного права), С. Юшков почав вивчати давньоруські юридичні збірники XIII століття. Молодого науковця, після закінчення університету¹⁴, було залишено при цьому навчальному закладі в якості асистента; згодом він був призначений навіть приват-доцентом.¹⁵ У 1921 році, обіймаючи посаду професора кафедри російської історії Саратовського інституту народної освіти та інституту народного господарства, а згодом і ректора Саратовського інституту народної освіти¹⁶, вчений опублікував працю, де розглядалися питання історії формування давньоруських юридичних збірників часів правління Володимира Святославича та Ярослава Мудрого¹⁷. Далі з'явилися його дослідження, які стосувалися історії виникнення тексту Уставу князя Володимира¹⁸ та Уставу князя Всеволода Мстиславича¹⁹.

Працюючи в Саратовському ІНО, С. Юшков активно долучився до роботи в історико-філологічному товаристві, де разом з С. Черновим проводив семінари з деяких проблемних питань вивчення Русі в IX столітті. Про це ділився С. Чернов у одному з листів до С. Платонова.²⁰ Взагалі, не дивлячись на те, що Саратовський університет, як й інші подібні навчальні заклади, зазнав реорганізації і згідно з програмою, утвердженого державного зразка, обсяг викладання історії скоротився (як це і належало для ІНО) цей науково-навчальний осередок впродовж 20-х років зберігав кращі

конструктивні традиції дореволюційної історичної школи. Приміром, той же С. Чернов розповідав С. Платонову, що на факультеті і в історико-філологічному товаристві проходили гострі наукові дискусії стосовно суспільного укладу Київської Русі²¹. На одній з таких дискусій члени товариства прийшли до висновку, що найкращими фахівцями по Київському часу можна вважати М. Приселкова і О. Преснякова²². Цілком очевидно, що таке високоінтелектуальне соціокультурне оточення справило свій позитивний вплив на формування історико-правничих поглядів С. Юшкова щодо киево-руської доби.

Як зазначалося вище: особливе значення має робота С. Юшкова по систематизації та опублікуванню списків Руської Правди, проведена ним наприкінці 20-х – початку 30-х років ХХ століття. Підтвердження цього можна знайти серед матеріалів Інституту Рукопису НБУ ім. Вернадського, де йдеться про підготовку до друку “Руської Правди”. І, хоча вперше це видання побачило світ 1935 року²³, можна упевнено сказати: підготовлене до друку воно було вже на початку 30-х років.

Отже, значну частину свого життя учений приділив дослідженню Руської Правди. Він розумів значення цієї унікальної пам’ятки киево-руської історії. Так, у листі від 4 грудня 1927 року до Михайла Грушевського він писав наступне: “Думаю, що Руська Правда, як пам’ятка українського права, заслуговує більшої уваги, чим їй приділяється в теперішній час”²⁴. На відміну від інших листів, котрі знаходяться у фонді ВУАН (ІР НБУВ), наведений вище лист до М. Грушевського зберігається у фамільному фонді родини Грушевських (ЦДАУК).

На 1927 рік С. Юшков знову переїздить до міста Петра Великого (Ленінграду). Працюючи на офіційній посаді завідувача вечірніми курсами Ленінградського відділу народної освіти²⁵, науковець почав плідно співпрацювати з академічною Археографічною комісією, яка займалася виданням джерел. “Археографічна Комісія має в плані на 1929 – 30 рр. друкування “Руської Правди”, що ввійшло в план її видавництва ВУАН на 1929 – 30 рр. Редагування та готування до друку списків Руської Правди за дорученням Археографічної Комісії проводить проф. С. В. Юшков, що мешкає в м. Ленінград”²⁶. Так зазначалося в листі Української Археографічної комісії до Президії ВУАН.

Аналогічна робота по опрацюванню списків Руської Правди з метою їх публікації проводилась вже свого часу і дореволюційними істориками, а особливо М. Калачовим. Цей джерелознавець, який був академіком Петербурзької АН, стверджував, що “Руська Правда є збірник, складений

приватними особами, і в різний час таким же способом доповнений”²⁷. Слід вказати, не дивлячись на відмінність у поглядах, С. Юшков виділяє роботу М. Калачова як “єдине наукове видання Руської Правди”²⁸. Однак наш дослідник наголошує, що дане видання вже застаріле, оскільки, “Калачов не міг використати всі списки, що стали нам відомі тепер, а, крім того, і самий спосіб його видання, власне, розробка артикулів Руської Правди [...] не відповідає методологічним вимогам сучасних наукових видань. [...] До всього цього треба ще додати, що й це застаріле видання давно стало бібліографічним раритетом.”²⁹ Наступні дослідники цієї історико-юридичної пам’ятки XI-XII століть, наприклад: Н. Дювернуа³⁰, П. Мрочек-Дроздовський³¹, В. Сергеевич³², Н. Максимейко³³ та ін., продовжували розвивати основні положення, вироблені російською історіографією впродовж XIX ст. щодо Руської Правди. Але вони вивчали цю пам’ятку лише по 50 спискам. С. Юшков поставив собі за мету і дослідив, проаналізувавши і узагальнивши матеріал вдвічі більший — майже по 100 спискам, по п’яти редакціям. Однак, таке повне видання побачило світ лише в 1952 році³⁴. А в 1935 році було здійснено видання лише на основі 7 списків і 5 редакцій.³⁵

Варто також відмітити і те, що раніше історики говорили зазвичай про дві редакції Руської Правди. А от С. Юшков прийшов до висновку, що таких редакцій не менше п’яти, а швидше і шість³⁶. “Справа в тому, що всі дослідження тексту, що існували вже (Калачова, Мрочек-Дроздовського, Гетца і ін.), не були основані на аналізі всіх списків, що дійшли до нас; природно, що більшість положень дослідників є необґрунтованими або односторонніми; наприклад одні перебільшують вплив германського права, другі візантійського права, треті вважають Руську Правду церковним збірником”³⁷. І тут вчений підкреслює, що саме “зараз є можливість перевірки висновків всіх дослідників і, таким чином, повністю встановити історію тексту цієї важливої пам’ятки раннього феодалізму в Росії. Але головне полягає в тому, що дослідження тексту зовсім не ґрунтувались на марксо-ленінській методології. Марксистського вивчення Руської Правди ще немає”³⁸. Як бачимо, С. Юшков намагається долучитися до нової, що тільки витворювалась марксистської методології.

У передмові до видання 1952 року С. Юшков писав: “В радянській історичній науці існував і існує інтерес до Руської Правди. Всім зрозуміле величезне значення цього пам’ятника не лише для встановлення основних моментів у розвитку права Київської Русі, але і для встановлення рис її суспільно-економічного ладу”³⁹. З цього випливає, що дослідник в цій

пам'ятці вбачав не просто волевиявлення окремих людей, хоч і сановитих, а доводив: вона є результатом соціально-економічного розвитку суспільства, яке феодалізувалося.

Отже, робота по підготовці до видання Руської Правди була офіційно розпочата 1928 року. Так, в одному із збережених листів Археографічної Комісії від 23. 01. 1932 року йшлося про те: “що з ініціативи Археографічної Комісії (ближче акад. М. Грушевського) розпочато було ... видання “Руської Правди” за ред. проф. С. Юшкова ще з кінця 1928 року. На жаль, це видання, важливе для вивчення феодалізму на Україні, затрималось в зв'язку з відсутністю на місці проф. С. Юшкова, який живе зараз у Самарканді”⁴⁰. Як підтверджує сам вчений в автобіографії: що з 15 вересня 1930 року він був вибраний по результатам Всесоюзного конкурсу професором кафедри історії народів СРСР Узбецької Педагогічної академії. Посаду керуючого кафедрою він займав і після реорганізації цієї установи в педагогічний інститут. Також в 1931 році С. Юшков обирався на відповідальні адміністративні посади республіки⁴¹.

Зауважимо, що на теренах тогочасної України, в розгалуженій системі ВУАН впродовж другої половини 20-х років проводилися різноманітні поглиблені специфічні дослідження з феодальної проблематики. Приміром, після 1929 року, коли відбувся розподіл тематики історичних студій між кафедрами ВУАН, Одеській науково-дослідній кафедрі історії України відводилася спеціалізація по феодалізму. До такого визнання з боку ВУАН кафедра підійшла з чималим доробком. Керівником кафедри М. Слабченком був навіть розроблений і апробований серед студентства самостійний курс з історії українського феодалізму⁴². Інший вихованець кафедри, в майбутньому відомий радянський історик та історіограф М. Рубінштейн, у другій половині 20-х років займався дослідженням такої категорії населення як закуп, базуючись на Руській Правді⁴³. Цілком очевидно, що навіть на прикладі тільки однієї Одеської кафедри, яка входила до складу ВУАН⁴⁴, можемо зробити висновок про те, що навернення до систематичного опрацювання та видання Руської Правди в Україні було нагальним і відповідало потребам наукових пошуків дослідників у царині цієї проблематики.

Але слід відмітити, що аналогічна робота була розпочата і Археографічною Комісією Всесоюзної Академії Наук. Так, “на засіданні 1 червня 1928 року Всесоюзної Академії Наук було обрано спеціальну Підкомісію по підготовці до видання Руської Правди: в склад Підкомісії ввійшли: голова академік Е. Ф. Карський і члени акад. М. М. Богословський, О. Є. Пресняков і Б. Д. Греков”⁴⁵. На одному з наступних засідань (18 жовтня 1928 року)

С. Платонов вніс пропозицію залучити до роботи С. Юшкова. Саме тоді С. Юшков ввійшов в Підкомісію і протягом осені – зими 1928 - 29 рр. був її членом⁴⁶. Але не дивлячись на те, що ця Підкомісія невдовзі припинила свою діяльність, С. Юшков плідно продовжував працювати над підготовкою до видання Руської Правди.

Кінець 1928 року – початок 1929 позначився для С. Юшкова збиранням та доповненнями вже існуючих матеріалів. Робота проходила дуже плідно. По-перше, науковець закінчує збирання списків Руської Правди у Ленінграді “...всю роботу в Ленінграді я закінчив. Буквально кожен закуток досліджений; всі рукописи, які б могли містити Р.[уську] Пр.[авду] вивчені”⁴⁷. Однак, він не задовольняється тільки списками з архівосховищ цього міста. Знаючи, що багаті колекції рукописів збережено і в Москві, вирішує налагодити комплексну роботу і там. Ось як про це описував сам С. Юшков у листі: “Разом з тим, я звернув увагу на перенесення роботи в Москву. За моїм дорученням в Історичному музеї бібліотекар Н. П. Поляков відтворює тексти Р.[уської] Пр.[авди] всіх рукописів Історичного Музею. Працівник того ж рукописного відділу Сидельников відтворює тексти Р.[уської] Пр.[авди] Ленінської бібліотеки. Веду переговори з деякими знавцями давньої писемності для доручення їм відтворення текстів деяких інших зібрань у Москві. Переписуюсь з Вологдою, Ярославлем і Костромою з приводу рукописів Р.[уської] П. [равди] в цих містах”⁴⁸. Як бачимо, С. Юшков намагався за стислий термін охопити і розширити якомога більший географічний ареал для досліджень з метою задіяти для порівняння численні списки.

Робота вченого в Ленінграді протікала в кількох напрямках, у листі до М. Грушевського він цей процес описував наступним чином. “Перш за все був складений вичерпний Каталог всіх рукописів, що містять Р.[уську] Пр.[авду] на всій території СРСР і Польщі на основі описів рукописів, звітів, бібліографічних вказівок і різного роду досліджень. Вважаю, що цей каталог не буде точним, оскільки рукописні зібрання значно поповнились за останній час новими надходженнями, мною була проведена перевірка каталогу рукописів в Ленінграді, при цьому були ретельно перевірені рукописи Публічної Бібліотеки, Археографічної Комісії і Академії Наук”⁴⁹. Поряд з тим С. Юшков розпочав остаточне вияснення каталогу рукописів і в інших містах, зокрема були направлені звернення в Кострому, Ярославль, Вологду⁵⁰. Також при складанні каталогу він розпочав відтворення текстів всіх рукописів, що знаходились у Ленінграді, “при цьому був прийнятий метод підведення варіантів під текст основних ізводів”⁵¹. Далі

дослідник зазначає: “По ходу роботи можна сподіватися, що дане мені доручення мною буде виконано раніше зазначеного терміну”⁵². Можемо припустити, що С. Юшков має на увазі граничний термін виконання роботи на 1929-30 рр., оскільки саме таку дату знаходимо в листі–зверненні до Президії ВУАН від Археографічної Комісії⁵³.

Серед низки наукових питань, які С. Юшков на цей час не наважується остаточно вирішити самостійно, є питання транскрипції видання Руської Правди. З листів до М. Грушевського випливає, що він неодноразово звертається до українського колеги та одночасно до Археографічної Комісії ВУАН з проханням вказати обрану транскрипцію: “Я близько двох місяців прошу вказати мені транскрипцію для видання. Відсутність вказівок заважає мені проводити варіанти до текстів.”⁵⁴ Сам С. Юшков вважає, що: “буде правильним видання по транскрипції Лаврентіївського літопису. І якщо я не отримаю відповіді в найближчі два місяці, то буду готувати текст по цій транскрипції”⁵⁵. На перший погляд залишається незбагненим, чому Археографічна Комісія ВУАН, що сама була зацікавлена в якнайшвидшому і якомога якіснішому виданні цієї історико-юридичної пам’ятки, власне ігнорує вирішення вкрай важливого нюансу. Зазначимо, що згодом С. Юшков все ж таки отримав вказівки стосовно транскрипції, але то сталося дещо запізно. І вченому довелося переробляти згідно з обраною ВУАН транскрипцією тексти⁵⁶.

Як вже зазначалося, вченому для отримання нових джерельних матеріалів довелося налагоджувати пошукову роботу в Москві, приходилося й самому їздити туди для закріплення виробничого процесу. “Я щойно повернувся з Москви, де остаточно організував роботу по переписці текстів Р.[уської] Пр.[авди]. До кінця березня мені вишлють майже всі примірники.”⁵⁷ І, слід підкреслити: С. Юшков неодноразово звертає посилено увагу членів Археографічної комісії також на те, щоб дістати списки Руської Правди, які знаходились на тогочасній території Польщі — у Львові та Володимир-Волинському. Наведемо слова самого дослідника: “Нарешті, останнє моє прохання заключається в тому, що б Українська Академія звернулася з проханням у Львів (Бібліотека Ставропігійського братства) і у Володимир-Волинський (Єпархіальна бібліотека), для того щоб названі установи прислали тексти Р.[уської] Пр.[авди], якщо вони там є”⁵⁸. Припускаємо, що не було отримано очікуваної відповіді, оскільки у черговому зверненні до М. Грушевського С. Юшков знову звертається з проханням подати запит з метою отримання інформації про можливі списки Руської Правди в цих містах.

Однак у цей час виникають дві проблеми, які виокремлює С. Юшков — коштів і друку. В листі від 9 березня 1929 року С. Юшков повідомляє про виникнення нової несподіваної проблеми. А саме: “справа по підготовці нового видання Р.[уської] Пр.[авди] набирає критичного обороту”⁵⁹. Пояснює дослідник це тим, “що комісія по підготовці до видання Р.[уської] Пр.[авди] нашої Академії, протоптавшись на місці вісім місяців, нарешті, розкачалася і запросила працювати Любимова, який, подібно до мене, давно працює над Руською Правдою. Він прекрасно знає тексти і, безперечно, виведе з тупика нашу Академію”⁶⁰.

Далі С. Юшков наголошує, що: “Комісія чомусь, тільки зараз дізналася, що я вже давно веду роботу для Української Академії Наук, хоча я не приховував, що мені дане доручення від неї. Діяльність Української Академії Наук по виданню Руської Правди і по виданню інших пам’ятників була названа паралелізмом і вам буде розіслано особливий запит.

Мене ж стали травити на всіх поворотах. Я побоююсь, що будуть прийняті заходи для того, щоб мої співробітники в Москві припинили роботу”⁶¹.

Але тут варто внести об’єктивне уточнення про те, що 20 березня 1929 року Археографічна Комісія ВУАН, щойно (на засіданні 16 березня 1929 року) дізнавшись про підготовку аналогічного видання Археографічною Комісією Академії Наук СРСР, направила туди звернення з проханням “вказати свою точку зору про узгодження цих двох (аналогічних – С. Б.) видаць”⁶². На це Археографічна Комісія АН СРСР відповіла, що вона: “з вашого відношення... офіційно взнала про те, що С. В. Юшков запропонував, очевидно, вести одночасно одну і ту ж роботу двом аналогічним закладам. Комісії важко пояснити мотиви поведінки С. В. Юшкова, але вважає, що С. В. Юшков свій план видання, схвалений Археографічною Комісією Академії Наук СРСР, напевно, представив і Археографічній Комісії Всеукраїнської Академії Наук”⁶³. Далі зазначалося, що Археографічна Комісія Академії Наук СРСР докладе максимум зусиль щоб довести дану роботу до логічного завершення.

Справді, першою джерелознавча книга по Руській Правді вийшла в Ленінграді 1934 року, однак за редакцією не М. Любимова, а Б. Грекова⁶⁴.

Щоб правильно оцінити ситуацію, змальовану С. Юшковим, потрібно враховувати різноманітні чинники: суб’єктивні та об’єктивні. Спробуємо реконструювати тогочасні події, що привели до видання Руської Правди за редакцією С. Юшкова лише в Україні і то з запізненням — 1935 року.

Злам 20-30 років негативно позначився на академічній науці — сумнозвісна “справа академіка С. Платонова”, в результаті якої, фактично,

була винищена школа справжніх фахівців-істориків⁶⁵. Після незначної “відлиги” з боку влади дедалі більше лідером радянських істориків визнається Б. Греков, який змушений був у своїх наукових пошуках іти на компроміси з ідеологією офіційного курсу керівництва країни. В Державній Академії історії матеріальної культури (Ленінград), що стала провідною офіційною науковою інституцією з вивчення феодальної проблематики, вже впродовж 1931-32 років відбулися дискусії з цього приводу. Не дивлячись на наявність різноманітних думок, все більш домінуючим стає погляд Б. Грекова. Проте, у цього історика, поруч з його модернізаційним підходом до вирішення проблем генезису феодалізму на теренах східної Європи, було достатньо і цілком об’єктивних, з наукової точки зору, підстав зайняти лідируюче місце серед інших фахівців. Одночасно з іншими питаннями в сфері тематики історії феодалізму Б. Греков вже тривалий час студіював і питання, безпосередньо пов’язані з історико-юридичною пам’яткою Київської Русі — Руською Правдою. Так, В. Мавродін у монографії про свого наставника згадував як той вміло і ґрунтовно проводив у 1926 році семінар по “Руській Правді”⁶⁶. Про цей факт згадується також і сучасним петербурзьким дослідником А. Дворниченком⁶⁷. Тому, апробоване на практиці, під час семінарських занять зі студентами Ленінградського ІНО, дослідження списків Руської Правди і лягло в основу греківського видання цієї пам’ятки.

В Україні рубіж 20-30 років також був відмічений подіями, направленими на знищення наукових кадрів та установ історичної науки. Це і справа СВУ, і знищення школи академіка М. Грушевського⁶⁸. Своєрідною несподіванкою являється навіть те, що ще на початку 30-х років хоча б не полишалася ідея видання цієї історико-юридичної пам’ятки. І вже той факт, що ця публікація вийшла на теренах України в 1935 році можна розцінювати як позитивний момент в розвитку української історичної науки.

Як бачимо, з другої половини 20-х років, не дивлячись на різноманітні складнощі суспільного життя Археографічною Комісією АН СРСР велось опрацювання текстів історико-юридичної пам’ятки доби Київської Русі з метою подальшого опублікування. Робота йшла паралельно в Ленінграді та в Києві, зв’язуючою ланкою між двома академічними центрами була діяльність С. Юшкова. Але перебіг подій, пов’язаних з реконструкцією цього процесу видання Руської Правди, потребує подальшого дослідження за допомогою порівняльного аналізу архівних документів, що зберігаються в Києві та Санкт-Петербурзі⁶⁹.

Annotation

The article is dedicated to the work of S. Yushkov at the edition of "Ruskaya Pravda". The author used documents founded in Ukrainian and Russian archives.

Анотація

В статті на основі документальних матеріалів з архівосховищ України та Росії йдеться про підготовку до видання "Руської Правди" С. Юшковим.

- ¹ У 1939 році за вклад у розвиток науки С. Юшкова обрано член-кореспондентом АН УРСР. Про це див.: ЦДАМЛМ України. – Ф. 1292. – Оп. 1. – Од. зб. 124. Юшков С. В. Автобіографія Юшкова С. В. Машинопис. 1948 р. На 3 арк. – Арк. 2.
- ² Вчений ступінь доктора історичних наук С. Юшкову був присуджений в 1935 році за рішенням Вченої ради Свердловського педагогічного інституту без захисту дисертації, а затвердження Президією АН СРСР відбулося наприкінці цього року 25 листопада. Про це див.: Там само. – Арк. 2.
- ³ Програма по истории государства и права народов СССР для юридических институтов (Управление учебных заведений Наркомюста СССР). – М., 1938. – 24 с.; Програма по истории государства и права СССР. Для офицеров школ МВД СССР. – М., 1947. – 19 с.; Програма по истории государства и права СССР. Для юридических факультетов университетов и юридических институтов. – М., 1947. – 28 с. (совм. с И. Д. Мартысевичем); Програма по истории государства и права СССР. Высшая офицерская школа МВД СССР. – М., 1949. – 37 с. (совм. с А. М. Давидовичем). и др.
- ⁴ История государства и права СССР. Ч. 1.: Учебник для вузов / Ред. С. Ф. Кечекьян, И. С. Перетерский, А. К. Стальчевич. – М., 1940. – 596 с.
- ⁵ Конспект лекций по истории государства и права СССР (До Великой Октябрьской социалистической революции). – М., 1940. – 308 с. (на правах рукописи).
- ⁶ Чистяков О. И. Серафим Владимирович Юшков и его «Русская Правда» // Юшков С. В. Русская Правда. Происхождение, источники, ее значение / Под ред. О. И. Чистякова. – М.: ИКД «Зерцало-М», 2002. – С. III.
- ⁷ Штамм С. И. Серафим Владимирович Юшков – основоположник науки государства и права СССР // Юшков С. В.: Труды выдающихся историков. – М., 1989. – С. 8.
- ⁸ Ричка В. М. Серафим Володимирович Юшков // Юшков С. В. Нариси з історії виникнення і початкового розвитку феодалізму в Київській Русі. – К., 1991.
- ⁹ Штамм С. И. Серафим Владимирович Юшков – основоположник науки государства и права СССР // Юшков С. В.: Труды выдающихся историков. – М., 1989. – С. 8.
- ¹⁰ Российское законодательство X–XX веков: В 9-ти т. / Под ред. О. И. Честякова. – М.: Юрид. лит., 1984–1991.
- ¹¹ Чистяков О. И. Серафим Владимирович Юшков и его «Русская Правда» // Юшков С. В. Русская Правда. Происхождение, источники, ее значение. – М., 2002. – С. III.
- ¹² Ричка В. М. С. В. Юшков // Український історичний журнал. – 1991. – № 7. – С. 90.
- ¹³ Там само. – С. 90.
- ¹⁴ ЦДАМЛМ України. – Ф. 1292. – Оп. 1. – Од. зб. 109. Юшков С. В. Диплом про закінчення Петербурзького університету. Копія. 15 грудня 1910 р. На 2 арк.
- ¹⁵ Там само. – Од. зб. 124. Юшков С. В. Автобіографія Юшкова С. В. – Арк. 1.

- ¹⁶ Там само. – Арк. 1.
- ¹⁷ Юшков С. В. К истории древнерусских юридических сборников (XIII в.). – Саратов, 1921. – 27 с.
- ¹⁸ Юшков С. В. Исследования по истории русского права. – Вып. 1.: Устав кн. Владимира (историко – юридические исследования). – Саратов - Новоузенск, 1925. – 151 с.
- ¹⁹ Юшков С. В. Устав кн. Всеволода: До зовнішньої історії пам'ятки // Ювілейний збірник на пошану академіка Д. І. Багалія. – К., 1927. – 405 – 427 с.
- ²⁰ ОР РНБ. – Ф. 585. – Оп.1. – Ед. хр. 4540. Чернов Сергей Николаевич. Письма (23) Сергею Федоровичу Платонову с карандашными пометками и приписками С. Ф. Платонова. 1915-1922 гг. Петроград, Саратов и др. На 44 лл. – Л. 14 (об.).
- ²¹ ОР РНБ. – Ф. 585. – Оп.1. – Ед. хр. 4541. Чернов Сергей Николаевич. Письма (13) Сергею Федоровичу Платонову с пометкой. 1923-1929 гг. Петроград, Саратов. На 46 лл. – Л. 2.
- ²² Там само. – Ед. хр. 4540. – Л. 16 (об.).
- ²³ Руська Правда. Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій / Склад та підготував до друку проф. С. Юшков. – К., 1935. – 193 с.
- ²⁴ ЦДІАК України. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 303. – Арк. 220.
- ²⁵ ЦДАМЛІМ України. – Ф. 1292. – Оп. 1. – Од. зб. 110. Юшков С. В. Посвідчення професора Саратовського університету, зав. вечірніми курсами Ленінградського відділу нар. Освіти та ін. 1919-1941 рр. На 23 арк. – Арк. 16.
- ²⁶ ІР НБУВ. – Ф. X. – № 10055-10075. Матеріали по подготовке к изданию «Русской Правды». Отчеты С. В. Юшкова о работе по изданию «Русской Правды», его письма М. С. Грушевскому и в Археографическую комиссию; переписка Археографической комиссии ВУАН с Археографической комиссией Всесоюзной АН. 12. II – 15. V.1929. Ленинград, Львов. Ор. 37 арк. – Арк. 28.
- ²⁷ Калачов Н. М. Предварительные юридические сведения для полного объяснения Русской Правды. – СПб., 1846.
- ²⁸ Руська Правда. Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій / Склад та підготував до друку проф. С. Юшков. – К., 1935. – С. I.
- ²⁹ Там само. – С. I.
- ³⁰ Дювернуа Н. Источники права и суд в древней России. – М., 1869.
- ³¹ Мрачек-Дроздовский П. Исследования по Русской Правде // Ученые записки Московского университета. – М., 1885. – Вып. 1.
- ³² Сергеевич В. И. Русская Правда и ее списки // Журнал Министерства народного просвещения. – 1899. – январь.
- ³³ Максимейко Н. А. Опыт критического исследования Русской Правды. – Харьков, 1914. – Вып. 1.
- ³⁴ Юшков С. В. Русская Правда. Происхождение, источники, ее значение. – М., 1952. – 380 с.
- ³⁵ Руська Правда. Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій / Склад та підготував до друку проф. С. Юшков. – К., 1935. – 193 с.
- ³⁶ Чистяков О. И. Серафим Владимирович Юшков и его «Русская Правда» // Юшков С. В. Русская Правда. Происхождение, источники, ее значение. — М., 2002. — С. XII.
- ³⁷ ІР НБУВ. – Ф. X. – № 8489–8503. Юшков С. В. Листи та телеграми професора Юшкова С. В. Археографічній комісії та видавництву ВУАН про хід друкування та коректури «Руської Правди». 1932–1933 рр. Ориг. 18 арк. – Арк. 7 (зв).

- ³⁸ Там само. – Арк. 7 (зв).
- ³⁹ Юшков С. В. Русская Правда. Происхождение, источники, ее значение. – М., 1950. – С. 3.
- ⁴⁰ ІР НБУВ. – Ф. X. – № 8585–8610. Юшков С. В. Листування археографічної комісії з президією ІІ відділу, видавництвом та проф. Юшковим в справі видання “Руської Правди”. 23. 01.32 – 20. 03.33р. Копії, чернетки. 26 арк. – Арк. 2.
- ⁴¹ ЦДАМЛМ України. – Ф. 1292. – Оп. 1. – Од. зб. 124. Юшков С. В. Автобіографія Юшкова С. В. – Арк. 1.
- ⁴² Слабченко М. Є. Феодалізм на Україні: Лекції, читанні в Одеському ІНО в 1928/29 учбов. році. – Одеса: Одес. ІНО, 1929. – 150 с.
- ⁴³ Юсова Н. М. Внесок М. Л. Рубінштейна у формування радянської концепції історії України. // Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки. Міжвідомчий збірник наукових праць. Вип. 11. – К, 2004. – С. 260.
- ⁴⁴ Водотика С. Г. Академік Михайло Єлисейович Слабченко. Нарис життя і творчості. – Київ-Харків, 1998. – С.26.
- ⁴⁵ ІР НБУВ. – Ф. X. – № 10055-10075. Матеріали по підготовке к изданию «Русской Правды». Отчеты С. В. Юшкова о работе по изданию «Русской Правды», его письма М. С. Грушевскому и в Археографическую комиссию; переписка Археографической комиссии ВУАН с Археографической комиссией Всесоюзной АН. 12. II – 15. V.1929. Ленинград, Львов. Оп. 37 арк. – Арк. 17 (зв).
- ⁴⁶ Там само. – Арк. 17 (зв).
- ⁴⁷ Там само. – Арк. 3 (зв).
- ⁴⁸ Там само. – Арк. 3 (зв).
- ⁴⁹ Там само. – Арк. 6.
- ⁵⁰ Там само. – Арк. 6.
- ⁵¹ Там само. – Арк. 6.
- ⁵² Там само. – Арк. 7.
- ⁵³ Там само. – Арк. 28.
- ⁵⁴ Там само. – Арк. 9.
- ⁵⁵ Там само. – Арк. 4 (зв).
- ⁵⁶ Там само. – Арк. 10.
- ⁵⁷ Там само. – Арк. 1.
- ⁵⁸ Там само. – Арк. 4 (зв).
- ⁵⁹ Там само. – Арк. 8 (зв).
- ⁶⁰ Там само. – Арк. 8 (зв).
- ⁶¹ Там само. – Арк. 8 (зв).
- ⁶² Там само. – Арк. 17 (зв).
- ⁶³ Там само. – Арк. 17 (зв).
- ⁶⁴ Русская Правда по спискам Академическому, Карамзинскому и Троицкому / Под ред. Б. Д. Грекова. – М.-Л.: Соцэкгиз. – 1934. – 62+[2] с.
- ⁶⁵ Академическое дело, 1929-1931 гг. – СПб., 1993 – Вып. 1-2; Брачев В.С. “Дело” академика С.Ф. Платонова // Вопросы истории. – М., 1989. – № 5.
- ⁶⁶ Мавродин В. В. Борис Дмитриевич Греков (1882-1953 гг.). – Л., 1968. – С. 3.
- ⁶⁷ Дворниченко А. Ю. Владимир Васильевич Мавродин. Страницы жизни и творчества. – СПб., 2001. – С. 8.

- ⁶⁸ Юркова О. В. Київська історична школа М. С. Грушевського: долі науковців // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 1998. – № 1 / 2. – С. 263 – 280; Юркова О. В. Діяльність Науково-дослідницької кафедри історії України М. С. Грушевського (1924–1930 рр.). – К., 1999. – 433 с.
- ⁶⁹ Так, в СПбФА РАН зберігається фонд Археографічної Комісії СРСР (ф. 133), де відклалися матеріали, в яких йдеться про підготовку до видання Руської Правди. А також слід залучити матеріали Державної Академії історії матеріальної культури (ф. 312), з метою поглибленого співставлення діяльності С. Юшкова та Б. Грекова.